

Εισαγωγικό σημείωμα

Από την επιθυμία σας να διαβάσετε το βιβλίο αυτό, υποθέτουμε ότι είστε γονιός, μουσικοπαιδαγωγός, βρεφονηπιοκόμος, μουσικός, νηπιαγωγός, σπουδαστής/τρια ή απλώς κάποιιο πρόσωπο στη ζωή του οποίου τα βρέφη και η μουσική διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, επειδή η σχέση μουσικής και βρέφους, συνήθως, συνυπάρχει σε όλες τις παραπάνω συνθήκες αλλά και σε όλες τις παραδοσιακές κοινωνίες. Όπου υπάρχουν βρέφη – νήπια – παιδιά υπάρχει και μουσική. Ένστικτο; Σύμπτωση; Συνήθεια; Τι είναι αυτό που μας ωθεί να τραγουδάμε στα βρέφη; Πού το συναντήσαμε; Πώς το μάθαμε; Πότε το αφομοιώσαμε; Μπορεί να το βιώσαμε μέσα στο περιβάλλον στο οποίο μεγαλώσαμε ή να το έχουμε μελετήσει καλά, περνώντας ώρες ακούγοντας, διαβάζοντας και αναζητώντας την πιο «ωφέλιμη» μουσική για τα μωρά μας. Άλλωστε, υπάρχει τεράστιος όγκος δεδομένων που αναφέρεται στη σημασία της μουσικής στην ηλικία αυτή, στον οποίο έχουμε μια εύκολη πρόσβαση. Τις περισσότερες φορές, όμως, ακολουθούμε το ένστικτό μας. Κάτι που βγαίνει βαθιά από την ψυχή μας, μια εφόρμηση ριζωμένη στο «είναι» μας αλλά και μια πίστη πως το βρέφος που έχουμε απέναντί μας έχει ανάγκη τη μουσική μας.

Από τη δεκαετία του 1960 παιδίατροι, παιδοψυχολόγοι, εθνολόγοι, ανθρωπολόγοι και κοινωνικοί γλωσσολόγοι άρχισαν να βλέπουν με διαφορετικό τρόπο τα βρέφη και τις ικανότητές τους παρατηρώντας την επικοινωνία μεταξύ μητέρας-βρέφους, την αμοιβαία επικοινωνία και τις αντίστοιχες χειρονομίες, και βάζοντας τα θεμέλια για τη μελέτη της επικοινωνιακής μουσικότητας (communicative musicality) (Malloch & Trevarthen, 2009). Επιπλέον, την ίδια περίοδο οι επιστήμονες εστίασαν στην αξιοποίηση

των πληροφοριών και των ερεθισμάτων που δέχονται τα βρέφη από το περιβάλλον τους, ενώ από τη δεκαετία του 1970 τα βρέφη θεωρούνται γνωστικά ικανά να εξερευνούν και να μαθαίνουν από αντικείμενα που βρίσκονται γύρω τους και να διακρίνουν το σώμα τους ως κάτι το ξεχωριστό από αυτά (Trevarthen, 2001a). Κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες, μελετήθηκαν ιδιαίτερα οι αντιδράσεις των εμβρύων σε μουσικά ερεθίσματα, οι φωνοποιήσεις (vocalisations) των βρεφών και η μητρική ομιλία· οι μελέτες αυτές έθεσαν τις βάσεις για την κατανόηση της μουσικής ανάπτυξης των βρεφών αλλά και του ενήλικου μυαλού (Malloch & Trevarthen, 2009). Ιδιαίτερα οι σύγχρονες έρευνες διαθέτουν πλούτο πληροφοριών καθώς και πολλά αισιόδοξα μηνύματα για τις πολλαπλές ικανότητες των βρεφών, τα οποία έρχονται στον κόσμο έχοντας ήδη δεχτεί μουσικά ερεθίσματα και όντας εφοδιασμένα με την ικανότητα να διακρίνουν τις μελωδικές γραμμές και την ακολουθία των ρυθμικών μοτίβων στη γλώσσα και τη μουσική (Trehub, 2001). Η συμβολή των προσώπων φροντίδας των παιδιών κατά την περίοδο πριν από τη γέννηση μέχρι το τέταρτο έτος είναι καθοριστική στην ποικιλία και στο πλήθος των επιτευγμάτων τους. Η προσωπική συμβολή τους εστιάζει τόσο στη δημιουργική απασχόληση των παιδιών μέσα από το παιχνίδι, την ομιλία, το τραγούδι και τον χορό όσο και στην κατανόηση των μηνυμάτων που αυτά στέλνουν και στην ανταπόκρισή τους (Young, 2003).

Γενικότερα, τα οφέλη της μουσικής μάθησης για τη συναισθηματική και πνευματική ανάπτυξη των μικρών παιδιών είναι πολύτιμα, αφού η βίωση και η αντίληψη του συναισθήματος ξεκινούν τους πρώτους μήνες της ζωής μας (Corrigall & Schellenberg, 2016). Η μουσική είναι ένας φυσικός τρόπος έκφρασης που μπορεί να είναι καταπραϋντικός και διεγερτικός εξίσου. Άλλωστε, η ρυθμική έκφραση χαρακτηρίζει την ανθρώπινη φύση από την αρχή της ζωής και εκδηλώνεται μέσα από τη φωνή, τις χειρονομίες, τις κινήσεις και από τον συνδυασμό τους, δηλώνοντας τη λειτουργικότητά τους σε όποιο επίπεδο ωρίμανσης και αν βρίσκονται

(Μαζοκοπάκη, 2019β). Από την άποψη της γνωστικής και πνευματικής ανάπτυξης, η έρευνα έχει δείξει ότι οι νευρολογικές συνάψεις που σχηματίζονται από την ακρόαση και την ενεργό συμμετοχή στη μουσική αποτελούν τη βάση για τη μελλοντική μάθηση των μαθηματικών, την επίλυση προβλημάτων και τη χωρική αναγνώριση. Μέσω της μουσικής, χτίζονται σχέσεις, επιτυγχάνεται ταχύτερα η επικοινωνία, ελέγχονται τα συναισθήματα, λαμβάνουν χώρα γνωστικές διαδικασίες (Young, 2003). Επομένως, ο σκοπός της μουσικής μάθησης σε αυτή την ηλικία δεν είναι (μόνο) να δημιουργήσει ή να διακρίνει τα «μουσικά ταλέντα» αλλά όλα τα παραπάνω. Για όλους τους λόγους που προαναφέρθηκαν, αλλά και για όσους παρουσιάζονται στις υπόλοιπες σελίδες του βιβλίου, γίνεται κατανοητό ότι όσο νωρίτερα έρθει σε επαφή το παιδί με τη μουσική, τόσο καλύτερα!

Τα τραγούδια και οι προτεινόμενες δραστηριότητες αποτελούν τμήμα της συνεχούς διδασκαλίας, εμπειρίας και έρευνας της προσέγγισης Musigenius, η οποία βασίζεται στις έρευνες σχετικά με την αντίληψη του ήχου και της μουσικής και εφαρμόζεται περισσότερο από δεκαπέντε χρόνια στην Αγγλία. Πρόκειται για ένα ανοιχτό «πρόγραμμα», ολοκληρωμένο και σχεδιασμένο για ηλικίες από τεσσάρων μηνών έως πέντε ετών, με σκοπό να καθοδηγήσει παιδιά και από αρχάριοι/ες και τυχαίοι/ες ακροατές/τριες να μεταμορφωθούν σε ενεργοί/ές ακροατές/τριες και μουσικοί. Το πρόγραμμα χωρίζεται σε τέσσερις διαφορετικές ηλικιακές ομάδες, 4-18 και 18-30 μηνών, 3-4 και 4-5 ετών.

Η παρουσίαση της προσέγγισης που ακολουθούμε στο παρόν βιβλίο συνδέεται με το θεωρητικό πλαίσιο που θα παρουσιαστεί στις επόμενες σελίδες και αφορά την ηλικιακή ομάδα 4-30 μηνών αλλά και τις συναντήσεις με εγκύους από τον έβδομο μήνα της κύησης. Στους γενικούς στόχους της Musigenius εντάσσεται η προσπάθεια δημιουργίας ενός μουσικού περιβάλλοντος ωφέλιμου και συναρπαστικού για τα βρέφη, όπως επίσης και η διερεύνηση του πλούτου των δυνατοτήτων τους, μοιράζοντας πολυαισθη-

τηριακές εμπειρίες στα βρέφη και στα πρόσωπα φροντίδας τους. Συνδέοντας τη θεωρία με την πράξη, διαμορφώνει συναντήσεις πλούσιες σε ερεθίσματα, δίνοντας έμφαση στη μουσική. Ας μην ξεχνάμε ότι «η μουσική ανακάλυψη είναι κατ' ουσίαν πολυαισθητηριακή» (GrosLéziat, 2012, σ. 24). Τραγούδια με λόγια και χωρίς λόγια που χρησιμοποιούν χειρονομίες και κινήσεις, ρυθμικά και μελωδικά μοτίβα δημιουργούν ένα κατάλληλο και ασφαλές πλαίσιο για τη μουσική τους ανάπτυξη στην πιο σημαντική περίοδο της ζωής τους.

Η ακρόαση των ήχων είναι μια σύνθετη νευρολογική επεξεργασία που διεγείρει όχι μόνο το κέντρο της ακοής αλλά και περιοχές του εγκεφάλου που ασχολούνται με την όραση, τη γλώσσα, τις χωρικές και τις κινητικές μας ικανότητες. Ξεκινώντας, λοιπόν, από αυτή την πολυδιάστατη λειτουργία της μουσικής και λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε ηλικίας ως προς τη δυνατότητα της αντίληψης του ρυθμού και της μελωδίας, η προσέγγιση Musigenius προσφέρει ένα «αλφαβητάρι» τόσο για το παιδί όσο και για τον/τη γονέα και τον/την εμψυχωτή/τρια. Κάθε μουσική άσκηση, κάθε τραγούδι και κάθε κίνηση είναι ειδικά σχεδιασμένα με βάση τους εξής άξονες:

- την εν δυνάμει ικανότητα των βρεφών και νηπίων σε κάθε ηλικιακό στάδιο,
- τη σύνδεση της μουσικής με άλλες αισθήσεις, με σκοπό την ενεργοποίηση νευρολογικών συνδέσεων στον εγκέφαλο,
- την ανάπτυξη ενός «λεξιλογίου» μουσικών ιδεών, μοτίβων, κινήσεων με τη διαρκή επανάληψη συγκεκριμένων στοιχείων,
- την ανάπτυξη μιας καθαρά μουσικής επικοινωνίας, χωρίς τη χρήση λέξεων,
- τη δημιουργία εμπειριών και τραγουδιών που θα βοηθήσουν τα βρέφη και νήπια στην καθημερινότητά τους,
- την ανάπτυξη της μουσικής ως εσωτερικής γλώσσας με τη χρήση παύσεων (audiation),

- τη μουσική εμπειρία ως τρόπο εκτόνωσης και χαλάρωσης, και
- τη μουσική εμπειρία ως συνδεδετικό κρίκο ανάμεσα σε παιδί και γονιό (ή μουσικοπαιδαγωγό).

Η προσέγγιση Musigenius ακολουθεί τις αρχές της κοινωνικής θεωρίας του Lev Vygotsky για τη γνωστική ανάπτυξη και της Θεωρίας Μουσικής Μάθησης του Edwin Gordon, εστιάζοντας περισσότερο στον τρόπο που το περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει την έκφραση και την ανάπτυξη της μουσικότητας των παιδιών. Ως εκ τούτου, χωρίς απαραίτητα να «επιβάλλονται» συγκεκριμένες μέθοδοι και διδασκαλίες, αφήνουμε το παιδί όσο το δυνατόν πιο ελεύθερο, σε ένα περιβάλλον, όμως, που παρέχει ποικίλα ερεθίσματα και με έναν τρόπο που μελλοντικά θα το βοηθήσει να χτίσει τις απαραίτητες «δομές» πάνω στις οποίες θα στηριχτεί η μουσική του εξέλιξη. Η GrosLéziat (2012) εμβαθύνει στη σπουδαιότητα των ερεθισμάτων και των πολυαισθητηριακών εμπειριών σημειώνοντας ότι:

[...] τα κανάλια της αισθητηριακότητας είναι ταυτόχρονα αγγελιοφόροι αισθήσεων, που το παιδί έχει ήδη νιώσει, αλλά και υποδοχείς πληροφοριών, οι οποίες προέρχονται από το περιβάλλον. Με τη διαφορά ότι προκειμένου τα ερεθίσματα αυτά να αφομοιωθούν και να αποδειχθούν ευεργετικά για το παιδί πρέπει να επισυμβαίνουν στα πλαίσια σχέσεων οι οποίες τροφοδοτούν τον συναισθηματικό κόσμο του παιδιού (σ. 30).

Η προσέγγιση αυτή είναι ανοιχτή και επιτρέπει στον/στην εμπυχωτή/τρια και στον/στη μουσικοπαιδαγωγό να δημιουργήσουν εμπειρίες που με τον χρόνο θα διαμορφώσουν την αγάπη για τη μουσική και την ανάπτυξη της μουσικότητας. Θέτει στο κέντρο της φιλοσοφίας της όχι μόνο το παιδί αλλά και κάθε πρόσωπο φροντίδας (γονέα, γιαγιά, βρεφονηπιοκόμο, μουσικοπαιδαγωγό κ.ά.), και πιστεύει πως η μουσική μπορεί όχι μόνο να εμπλουτίσει

τις εμπειρίες μας, αλλά να γίνει και ένα πολύτιμο μέσο επικοινωνίας ανάμεσα σε ενήλικες και βρέφη/νήπια. Κάθε μουσική άσκηση, τραγούδι και κίνηση που περιέχονται στο παρόν βιβλίο είναι ειδικά σχεδιασμένα για να συνδυάζουν την ακοή με μία ή περισσότερες αισθήσεις. Αυτός ο συνδυασμός έχει σκοπό να ενεργοποιήσει και να πραγματώσει ισχυρές, νέες νευρολογικές συνδέσεις, οι οποίες ενισχύονται μέσω της πρακτικής και της επανάληψης, βοηθώντας τα παιδιά αυτής της ηλικίας να αναπτύξουν τελικά ένα «λεξιλόγιο» μουσικών ιδεών, μοτίβων, κινήσεων.

Αντλώντας επιχειρήματα από τα αποτελέσματα επιστημονικών ερευνών, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα παρακάτω ερωτήματα:

- Πώς αναπτύσσεται και εκφράζεται η μουσικότητα στη βρεφική ηλικία;
- Πόσο νωρίς πρέπει να ξεκινούν οι μουσικές εμπειρίες και η μουσική εκπαίδευση;
- Πόσο σημαντική είναι η προγεννητική περίοδος για την ανάπτυξη δημιουργικής σχέσης του βρέφους με τη μουσική;
- Ποια είναι τα στάδια της μουσικής ανάπτυξης στη βρεφική ηλικία;
- Με ποιον τρόπο μπορεί να ενισχυθεί η ενεργή ενασχόληση των βρεφών με τη μουσική;
- Πώς μπορεί να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον που να παρέχει πλούσιες και ωφέλιμες εμπειρίες για τα βρέφη;
- Με ποιον τρόπο οργανώνονται οι μουσικές συναντήσεις με πρόσωπα φροντίδας και βρέφη;

Η συζήτηση οργανώνεται σε δύο μέρη: στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται επιστημονικές έρευνες και προσεγγίσεις που αφορούν τη μουσική ανάπτυξη και δεκτικότητα των εμβρύων και των βρεφών μέχρι την ηλικία των τριάντα μηνών και στο δεύτερο καταγράφονται προτάσεις, ιδέες και δραστηριότητες που μπορούν

να αξιοποιηθούν κατά την ενασχόληση με τα βρέφη, καθώς και προτεινόμενες ολοκληρωμένες ενότητες δραστηριοτήτων για μουσικές συναντήσεις με πρόσωπα φροντίδας και βρέφη.

Ευχόμαστε το βιβλίο αυτό να εμπνεύσει καθώς και να εμπλουτίσει υπάρχουσες ιδέες και εμπειρίες ώστε να διανύουμε υπέροχες και δημιουργικές μουσικές διαδρομές στον εκπληκτικό κόσμο των βρεφών με οδηγούς τα ίδια τα βρέφη! Και τότε θα αυξηθεί το ενδιαφέρον μας, η περιέργεια, ο σεβασμός και η αγάπη μας προς εκείνα (Stern, 1998). Ας τα εμπιστευτούμε και ας τα αφήσουμε να μας καθοδηγήσουν!

Μαρία Βρακά – Ελισσάβετ Περακάκη